

УДК 303.687:81'221

ЕКСПЛІКУВАННЯ СУМНІВУ У НОМІНАЦІЯХ ОКУЛЕСИЧНИХ КІНЕМ

Гнатюк А. В.

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

Стаття присвячена дослідженню проблеми експлікування сумніву у номінаціях окулесичних кінем при послідовній експліцитній та дизруптованій експліцитній вербалізації. У дослідженні ідентифікуються окулесичні кінеми на позначення сумніву у комунікації. На матеріалі сучасного художнього англомовного дискурсу встановлюється взаємозв'язок між ступенем експлікування сумніву у дискурсі та кількісним дизруптивним індексом дискурсного простору, де номінується та тлумачиться окулесична кінема.

Ключові слова: *сумнів, окулесична кінема, послідовна та дизруптована експліцитна вербалізація, дизруптиви, кількісний дизруптивний індекс.*

Однією із *актуальних* вимог до лінгвістичних досліджень сьогодення при вивченні мови є не лише розгляд її у структурному аспекті, але і врахування контексту реальної комунікації. Тому у центрі когнітивно-дискурсивної парадигми, що спричинила переорієнтацію лінгвістики від структурності до комунікації, знаходиться, головним чином, учасник комунікації [3, с. 25]. Фрагментом об'єктивної дійсності та її ментального відображення, що репрезентує авторські емоційні інтенції та ймовірні інтенції адресата є художній текст [2]. У дискурсному потоці емоційні реакції інтрактантів втілюються у низці номінацій, що експлікативно чи імплікативно описують стан продуцента-реципієнта.

Метою нашого дослідження є встановлення особливостей експлікування сумніву у сучасному художньому англомовному дискурсі у номінаціях окулесичних кінем.

Реалізація мети передбачає виконання наступних *завдань*:

- виокремлення окулесичних кінем на позначення сумніву у комунікації;
- підбірка ілюстрацій на матеріалі сучасного художнього англомовного дискурсу із прикладами номінацій таких кінем;
- аналіз ступеня експлікування сумніву у комунікативних діалогічних єдностях;
- у даній статті ми також з'ясуємо взаємозв'язок між ступенем експлікування сумніву та кількісним дизруптивним індексом дискурсного простору, де номінується та тлумачиться окулесична кінема. Встановлення описаної взаємозалежності становить *новизну* нашого дослідження.

Окулесична [6, с. 86] кінема погляду (візуальної взаємодії, зорового контакту) становить важливий компонент невербального спілкування. Згідно з даними іноземних психологів, співбесідники, знаходячись на відстані одного-двох метрів,

дивляться один на одного не менше 50–70% часу спілкування при тривалості одного погляду від двох до восьми секунд [4, с. 79].

Дослідження свідчать, що інформація, котра надходить у людський мозок, розподіляється наступним чином: 87% надходить візуально, 9% – слуховим шляхом, 4% – через інші органи чуттів [5, с. 174].

Повідомлення, що посилаються очима, набагато важче піддаються цензурі розуму, порівняно з тими, що передаються іншим способом. Навіть якби ми могли бачити лише очі співбесідника, а інша частина його обличчя була б прихована від нас, і тоді ми могли б зрозуміти багато з того, що він відчуває [1, с. 63]. Без успішної інтерпретації погляду співбесідника, його партнеру важко зрозуміти хід думок першого. Така ситуація знайшла своє відображення і у художньому дискурсному полі.

(1) “For some reason, this crudity was not offensive, coming from him. When I looked at him, he was gazing at me with a strange look in his eyes. But then, as I’ve said, his eyes were hard to read” [12, с. 192].

У художній літературі, описуючи персонажів, письменники звертають особливу увагу читача на очі героя, підбираючи влучні епітети. Аналізуючи художній англomовний дискурс, ми виділили найбільші цікаві з них. Так, наприклад, сюди ми віднесли такі вирази, як “ocean eyes,” “freak-a-delic eyes,” “ghostly eyes,” “feverish eyes,” “glassy eyes,” “eyes were as oily as a piece of old, smelly fish,” “hard and calculating eyes”

За виразом і розташуванням очей можна навіть визначити особливості характеру людини, як описано у наступному уривку.

(2) “The practice of judging character by aspects of a person’s physical appearance was often called upon in our house. For example, ... anyone who had eyes too close together or other signs of ‘bad breeding’ was thought to be untrustworthy” [11, с. 148].

Цікавим є опис очей у творі The Memoirs of Geisha”. Уся сюжетна лінія пронизана описом незвичайних очей головної героїні.

(3) “My mother said it was because we were made just the same, she and I – and it was true. We both had the same peculiar eyes of a sort you almost never see in Japan. Instead of being dark brown like everyone else’s, my mother’s eyes were a translucent gray, and mine are just the same. When I was very young, I told my mother I thought someone had poked a hole in her eyes and all the ink had drained out, which she thought very funny. The fortunetellers said her eyes were so pale because of too much water in her personality, so much that the other four elements were hardly present at all” [3, с. 13].

Візуальний контакт є особливим феноменом невербального спілкування [4, с. 80]. Основа для справжнього спілкування може бути встановлена лише при спілкуванні із можливістю зорового контакту [5, с. 167]. Сучасні дослідження свідчать, що погляд є обов’язковим в одних моментах діалогу і необов’язковим в інших. Так, візуальний контакт зустрічається в кінці фонетичних речень, на стиці двох реплік, та не зустрічається під час пауз нерішучості. Активне переривання погляду – рівноцінне виходу із ситуації спілкування [4, с. 80].

Систематичне дослідження проблеми зорового контакту розпочали Р. Екслейн та М. Аргайл. Вони прийшли до висновку, що погляд виконує сигнальну функцію в обміні репліками і приймає участь і вираженні та підсиленні інтимності та регулювання дистанції. Дана функціональна особливість погляду отримала назву “Моделі еквілібріуму близькості” (“Intimacy Equilibrium Model”) [4, с. 79; 8, с. 175].

За допомогою погляду співрозмовник навмисне чи підсвідомо розкриває свої справжні емоції чи переживання. Алан Піз називає вираз очей ключем до справжніх думок людини. У книзі “Язык телодвижений” він розповідає про експерименти, що проводились над професійними картіжниками. Дослідження показали, що, якщо їх супротивник одягне темні окуляри, професіоналам вдається виграти меншу кількість разів тому, що вони позбавлені можливості розпізнавати сигнали його очей [5, с. 164-166].

Спостереження за зіницями потенційних покупців практикували ще ювеліри Стародавнього Китаю. Вони слідували за зіницями покупців під час обговорення ціни. Арістотель Онассіс (судовий магнат і підприємець світового масштабу) завжди одягав темні окуляри під час укладання угод, щоб не видати своїх справжніх намірів [5, с. 174].

Серед усієї низки почуттів, емоцій, станів співрозмовника, що передаються за допомогою погляду, нашу увагу привернуло вираження епістемічного стану сумніву. Очі можуть стати самим “надійним сигналом сумніву в процесі спілкування, тому що вони є головним центром людського тіла, а зіниці рухаються повністю незалежно” [5, с. 165].

У психологічній літературі вказують наступну окулесичну поведінку комуніканта, котра видає його сумнів. Так, людина, що сумнівається, уникає зорового контакту, відводить очі вбік чи раптово звужує зіниці [1; 5; 7; 8]. Нами також було виявлено таку кінестетичну поведінку на позначення сумніву, як кліпання очима та округлення очей. Однак сумнів рідко трапляється у чистому вигляді, часто він є супровідником обману, лихого замислу, страху, а також процесу спогадів. Прослідкуємо, яким чином дана поведінка відображається вербально у сучасному художньому англійському дискурсі.

Розглянемо приклади, де автор допомагає читачу зрозуміти епістемічний стан сумніву, у якому перебуває мовець, експлікуючи значення невербального сигналу. Розпочнемо із ілюстрацій на матеріалі дискурсного поля із безперервної послідовною експліцитною вербалізацією. Експлікування сумніву у таких випадках є максимальним. Номінація кінеми на позначення сумніву та авторське тлумачення такої кінеми синтаксично належать до одного і того ж простого речення чи частини складного, що дозволяє читачу відразу ідентифікувати комунікативний сумнів. Проаналізуємо наступні комунікативні діалогічні єдності:

(4) “Director Inoue Sato stood with her arms folded, her *eyes locked skeptically on* Langdon as she processed what he had just told her.

“He said he wants you to unlock an ancient portal? What am I supposed to do with that, Professor?” [10, с. 150].

Невербальний сигнал мовця *“eyes locked”* автор ідентифікує як прояв скептицизму за допомогою лексичної одиниці *“skeptically”*. Оскільки однією із сем, що входить до складу полісеманта *“skepticism”* є семи *“unwillingness to believe without demonstration”* та *“incredulity”* [9, с. 855], ми кваліфікуємо дану дискурсну поведіну як таку, що містить сумнів. Дискурсний потік, у якому епістемічний стан сумніву знаходить вираження у експліцитній вербалізації кінетичних зорових сигналів одночасно із послідовним поясненням таких номінацій, становить найпрозоріший приклад як для визначення епістемічного стану комуніканта, так і для аналізу номінацій невербальних кодів на його позначення. Наведемо ще декілька схожих ілюстрацій.

(5) “Son, this pyramid is a map... a map that reveals the location of one of humankind’s greatest lost treasures.

This map was created so that the treasure could one day be rediscovered.” Peter’s voice swelled now with pride. “And tonight, following tradition, I am able to offer it to you... under certain conditions.”

Zachary *eyed* the pyramid *suspiciously*. “What’s the treasure?” [10, с. 160]

Кінестетична окулесична поведінка співрозмовника *“eyed”* тлумачиться автором як прояв підозри за допомогою лексеми *“suspiciously”*. Оскільки однією із сем полісеманта *“suspicion”* є семи *“lack of faith”*, *“conjecture”*, *“apprehension”* [9, с. 855], ми відносимо номінацію даного кінестетичного компонента до низки номінацій супроводжуючих сумнів кінестетичних сигналів.

(6) “Mr. Langdon?” Anderson said, walking halfway to meet him. “I’m Chief Anderson. I handle security here.

You have a phone call.”

“For me?” Langdon’s blue *eyes looked anxious and uncertain*.

Anderson held out the phone. “It’s the CIA’s Office of Security.”

“I’ve never heard of it.”

Anderson smiled ominously. “Well, sir, it’s heard of you” [10, с. 42].

У даному прикладі кінестетичний елемент погляду, що служить для позначення сумніву, маркований вербально фразою *“eyes looked”*, підкріплюється групою лексичних одиниць – прикметників *“anxious and uncertain”*.

(7) “Langdon motioned to her BlackBerry. “Google ‘George Washington Zeus.’”

Sato *looked uncertain* but started typing. Anderson inched toward her, looking over her shoulder intently” [10, с. 58].

Епістемічний стан сумніву адресата мовлення вказується автором за допомогою вербалізованої кінеми *“looked”* та уточнюється прикметником *“uncertain”*.

(8) “The man – Herbert Sophist, presumably – *eyed* Shelyid *with skepticism*. But, unlike all the other slave dealers they had approached that day, he began to examine the prospective merchandise” [12, с. 112].

Кінема *“eyed”* трактується автором як маркер скептицизму, на що вказує використана ним лексема *“skepticism”*. Склад даного полісеманта аналізувався нами раніше у прикладі (4). На його основі робимо висновок, що скептична дискурсна поведінка комуніканта репрезентує сумнів.

Здійсимо логічний перехід від розгляду експлікування сумніву у дискурсному полі із безперервною послідовною експліцитною вербалізацією до аналізу досліджуваного явища на матеріалі дискурсного поля із перерваною дизруптованою експліцитною вербалізацією (від англ. “disrupt” – розривати, порушувати). Дискурсному полю із дизруптованою експліцитною вербалізацією притаманна розірвана послідовність між номінацією кінеми та уточненням автором її значення. На відміну від безперервної послідовної експліцитної вербалізації, де номінація кінеми та її значення мають місце у одному і тому ж простому реченні чи частині складного, перервана вербалізація передбачає наявність інших речень між кінемою та її кваліфікацією. Таку властивість дискурсного простору ми детермінуємо як дизруптивність, а сам дискурс та вербалізацію називаємо дизруптованими; речення, котрі роз’єднують номінації кінем з їхніми кваліфікаціями, відповідно, дизруптивними. Кількісний дизруптивний індекс, що вказує на число дизруптивів, не є сталим, проте варіюється у окремих діалогічних едностях. При встановленні кількісного дизруптивного індекса ми підраховуємо прості речення, які існують автономно, а також прості речення, що входять до структури складних речень. Кількісний дизруптивний індекс варіюється від низького до середнього та високого.

При низькому кількісному показнику обидві номінації (кінеми та її значення) є частинами одного складного речення, проте є репрезентовані у різних його частинах – простих реченнях, як, наприклад, розташувались у наступному дискурсивному полі номінації кінеми сумніву *“her eyes had begun to squint”* та її тлумачення *“she was hard at work willing herself to believe”*. Експлікування сумніву при низькому дизруптивному індексі є високим.

(9) “Satsu stood, she was so agitated to hear this. In a moment *her eyes had begun to squint*, and I could see *she was hard at work willing herself to believe* that nothing was going to take us from our tipsy house. She was squeezing out the things I'd told her in the same way you might squeeze water from a sponge. Slowly her face began to relax again, and she sat down once more on the edge of the platform. In a moment she was gazing around the room as if we'd never had the conversation at all” [13, с. 16].

При середньому кількісному показнику речення з номінаціями кінем та їхніх тлумачень можуть слідувати одне за одним, або номінації входять до складу різних речень. Кількість дизруптивів коливається від одного до трьох простих речень. Прикладом дискурсу із середнім кількісним дизруптивним показником є наступний діалог.

(10) “We're not that far away, actually,” she said softly. She pointed to the north. “Just two hills over. You'd find the castle where the Comte de l'Abattoir and his Knights Companion met their end.”

My eyes widened. Gwendolyn sighed again. “You're familiar with the incident, I take it?”

I *hesitated*, finally understanding her odd mix of sentiments. “Um. Yes, of course. It's—ah, please don't take offense—considered the masterwork of the profession. When the report came to Ozar, my uncles spent an entire evening enthusing over the accounts” [12, с. 107].

Кінема розширених зіниць *“my eyes widened”* згодом підкріплюється номінацією стану реципієнта мовлення *“hesitated”*. Хоча вищенаведена експлікація є перерваного типу, кількісний показник простих речень, що її розривають, є низьким (2 дизруптиви) і тому сила експліцитності є достатньою. Наведемо приклади, де рівень експліцитності знижується у зв'язку із вищим кількісним показником речень, що розривають номінацію кінеми із експлікуванням її значення.

(11) “If it’s of any help,” Langdon said, “Peter’s hand is not the first such hand to make an appearance in this Rotunda.”

Sato eyed him like he was insane. “I beg your pardon?”

Langdon motioned to her BlackBerry. “Google ‘George Washington Zeus.’”

Sato looked uncertain but started typing. Anderson inched toward her, looking over her shoulder intently.

Langdon said, “This Rotunda was once dominated by a massive sculpture of a bare-chested George Washington... depicted as a god. He sat in the same exact pose as Zeus in the Pantheon, bare chest exposed, left hand holding a sword, right hand raised with thumb and finger extended” [10, с. 58].

Номінація *“Sato eyed him like he was insane”* вказує на цілу гаму емоцій, що переживає адресат мовлення, – від здивування й шоку до сумніву й зневіри. Експлікація кінеми *“Sato looked uncertain”*, що вказує на невпевненість та сумнів, віддалена від її номінації трьома дизруптивами, що дещо знижує рівень експлікування сумніву у комунікативній поведінці мовців порівняно із попереднім діалогом, проте залишає їй достатній експліцитний характер.

При високому кількісному показнику дизруптивності вербалізація кінеми сумніву та її тлумачення є настільки розірваною, що читач встигає сам розкрити імпліцитність невербального повідомлення, а уточнення значення кінеми, що з’являється у дискурсі пізніше, лише підтверджує чи заперечує його здогадку. Кількість дизруптивів становить від трьох і більше. Із зростанням їхнього кількісного показника експліцитність повідомлення падає від достатнього ступеня до низького.

Проілюструємо дане явище наступним прикладом:

(12) “Trish perused the list of search strings, and her *eyes grew wide*. What kind of crazy legend is Katherine investigating? “You want me to search for all of these key phrases?” One of the words Trish didn’t even recognize. Is that even English? “Do you really think we’ll find all of these in one place? Verbatim?”

“I’d like to try.”

Trish would have said impossible, but the I-word was banned here. Katherine considered it a dangerous mind-set in a field that often transformed preconceived falsehoods into confirmed truths. Trish Dunne *seriously doubted* this key-phrase search would fall into that category [10, с. 147].

Кількість речень між номінацією кінеми *“eyes grew wide”* та її експлікацією становить 11 одиниць, що вагомо зменшує ступінь експлікування сумніву у повідомленні до низького. Читач приймає власне рішення на рахунок стану, що переживає мовець, керуючись імпліцитністю зображення мовної реакції у тексті.

Пізніше він лише підтверджує чи заперечує свою здогадку номінацією *“seriously doubted”*.

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження, зазначимо, що у ході роботи нами було виокремлено 5 окулесичних кінем на позначення сумніву у комунікації: уникнення зорового контакту, відведення очей вбік, раптове звуження зіниць, кліпання очима та округлення очей, номінації кінем яких проілюстровано у 9-ти дискурсивних уривках із сучасної художньої англомовної літератури. У статті нами запропоновано наступну термінологію: дизруптив, дизруптована вербалізація, кількісний дизруптивний індекс. У результаті наукового експерименту було встановлено обернену залежність між ступенем експлікування сумніву у дискурсі шляхом номінацій окулесичних кінем та зростанням дизруптивного індексу дискурсивного простору. Рівень експлікування сумніву падає від високого до достатнього та мінімального із зростанням дизруптивного індексу від низького до середнього та високого. При безперервній послідовній вербалізації, де значення дизруптивного індекса прирівнюється до нуля, ступінь експлікування сумніву у повідомленні є максимальним. Результати дослідження планується застосувати при вивченні дискурсивних номінацій та тлумачень інших кінестетичних, акустичних та проксематичних одиниць невербальної поведінки комунікантів при вираженні ними сумніву.

Список літератури

1. Биркенбил В. Язык интонации, мимики, жестов / В. Биркенбил. – СПб.: Питер, 1997. – 214 с.
2. Гладько С. В. Емотивність художнього тексту: семантико-когнітивний аспект (на матеріалі сучасної англомовної прози): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец.10.02.04 “германські мови” / С.В. Гладько. – Київ. держ. лінгв. ун-т. – К., 2000. – 19 с.
3. Зверева О. Г. Вербальні та невербальні прояви домінуючого статусу старшого сіблінгу / О.Г. Зверева // Вісник СумДУ.– 2008. – № 1. – С.25-29. – (Серія “Філологія”).
4. Петрова Е. А. Визуальная психосемиотика общения: дис. на соискание учен. степени доктора психол. наук : спец.19.00.01 “общая психология; история психологии” / Е. А. Петрова. – М., 2000. – 402 с.
5. Пиз А. Язык телодвижений. Как читать мысли окружающих по их жестам / А. Пиз. – М.: Эксмо, 2006. – 272 с.
6. Хникіна О. О. Невербальні засоби вираження значення обвинувачення в англійській мові / О. О. Хникіна // Науковий вісник ВДУ. – 2007. – №3. – С. 84-88. – (Серія “Філологічні науки”).
7. Givens D. B. The Nonverbal Dictionary of Gestures Signs and Body Language Cues / D. B. Givens. – Spokane, Washington: Center for Nonverbal Studies Press, 2002. – 781 p.
8. Harrigan J. A. The New Handbook of Methods in Nonverbal Behavior Research / Harrigan J. A., Rosenthal R., Scherer K. R. – Oxford University Press, 2005. – 525 p.
9. Webster's Dictionary of Synonyms. First Edition. A Dictionary of Discriminated Synonyms with Antonyms and Analogous and Contrasted Words. Springfield, Massachusetts, USA: Merriam Co. Publishers, 1947. – 907 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

10. Brown D. The Lost Symbol / D. Brown. – NY: Knopf Doubleday Publishing Group, 2010 – 528 p. (e-book)
11. Fletcher B. The House of Karamu / B. Fletcher. – North Melbourne: McPherson's Printing Group, 2003. – 438p
12. Flint E. Forward the Mage / E. Flint, R. Roach R. – NY: Baen Books, 2002. – 480 p. (e-book)
13. Golden A. Memoirs of a Geisha /A. Golden. – London: Vintage books, 1997. – 434 p. (e-book)

Гнатюк А. В. Эксплицирование сомнения средством номинаций окулесических кинем // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т.24 (63). – №2. Часть 2. – С.376-383.

Статья посвящена исследованию проблемы эксплицирования сомнения средством номинаций окулесических кинем при последовательной эксплицитной и дизруптивной эксплицитной вербализации. На материале современного англоязычного художественного дискурса устанавливается взаимосвязь между уровнем эксплицирования сомнения в дискурсе и количественным дизруптивным индексом дискурсивного пространства, где номинируется и разъясняется окулесическая кинема.

Ключевые слова: *сомнение, окулесическая кинема, последовательная и дизруптивная эксплицитная вербализация, дизруптивы, количественный дизруптивный индекс.*

Gnatiuk A. V. Explicating doubt in nominations of oculesic kinemes // Uchenye zapiski Tavricheskogo Natsionalnogo Universiteta im. V.I. Vernadskogo. Series «Filology. Social communicatio». – 2011. – V.24 (63). – №2. Part 2. – P.376-383.

The article presents a research on explicating doubt in nominations of oculesic kinemes in successive explicit and disrupted explicit verbalization. The study is performed on the basis of English-language contemporary fiction discourse. During the investigation we determined the interdependence between the level of doubt explicativeness and quantitative disruptive index of the discursive space, where the oculesic kineme is nominated and explained.

Key words: *doubt, oculesic kineme, successive and disrupted explicit verbalization, disruptives, quantitative disruptive index.*

Поступила до редакції 22.03.2011 р.